

Štiristoletnica hrvaške umetne književnosti.

„U Splitu što se desnom sretno započelo,
U Dubrovniku to se ljepše nastavilo,
U Zagrebu nam napokon je dovilo se.
Od Marulića, rek bi, tja do Gundulića,
Od Gundulića tja do pjevaoca bana,
Tog velebnika umom, velebna umiećem,
Do Prerada nam, dičnog vilam ugodnika
Sva četir vieka eto spojena su dično,
I spojena su tri nam poglavita grada,
Nek napreduju složno, nek ih knjiga spaja,
I bratski spomen ove proslave nam sjajne!“

S temi besedami je starina hrvaških živečih pesnikov, Ivan vitez Trnski v „Proslovu slavi 400-godišnjice hrvatske umjetne književnosti“ označil razvoj hrvaške knjige. V daljšem spisu o Marku Maruliću je naš list že seznanil Slovence s prvim pesnikom, ki je Hrvatom zapel zvonko umetno pesem. Od 12. do 14. listopada t. l. so Hrvatje v Zagrebu svečano proslavili ta pomembni dogodek, in tudi Slovenci so poslali tja svoje zastopnike. Naš list so zastopali trije sotrudniki: gg. Anton Medved, Fr. S. Finžgar in urednik znanstvenega dela, dr. Lampè.

Dne 12. listopada zvečer so igrali v hrvaškem gledišču krasno opero Vatroslava Lisinskega „Porin“. Ta viteška igra, polna ognja in življenja, zajeta iz stare zgodovine, nas je prestavila zopet v dōbo Lisinskega, v dōbo narodnega preporoda in mladostnega oduševljenja. V prostorih društva „Kolo“ so Hrvatje Slovence ljubeznivo sprejeli. Na prijazni nagovor dr. Vladimira Mažuranića je odgovoril v imenu Slovencev podpredsednik „Slovenske Matice“, g. Peter Grasselli. Dr. Evgen Lampe je omenjal treh stvari, ki Slovence vabijo v Zagreb. Mi spoštujemo veličastne zgodovinske tradicije hrvaškega naroda, opazujemo razvoj hrvaške književnosti in se iz nje učimo, posebno nas pa vabijo kulturni zavodi zagrebski — zavodi, do kakršnih bomo Slovenci prišli bogvekdaj. Spletski župan g. Milić je tudi prijazno nazdravil Slovincem.

Glavna slavnost je bila določena na sredo 13ega listopada. Zjutraj so nam hrvaški umetniki odprli umetniške delavnice. Slikarji Medović, Iveković in Crncić ter kiparja Frangeš in Valdec imajo v skupni hiši, ki je zidana prav v ta namen, svoje delavnice, katere so dali radovoljno ogledati. Nato je daroval v stolnici slovesno sveto mašo slovenski rojak prelat dr. Feliks Suk ob navzočnosti nadškofa dr. Pošilovića in vsega stolnega kapitola. Tudi pri tej priliki so se držali Hrvatje svoje lepe stare navade, da s svojimi narodnimi slavnostimi združujejo vedno tudi cerkveno slovesnost.

Potem je bilo slovesno zborovanje, pri katerem je bil navzoč tudi prevz. g. nadškof. Dr. Mažuranić otvori zborovanje, ker je vit. Trnski bolan,

v imenu vseučilišča, „Jugoslavenske akademije znanosti in umetnosti“, „Društva sv. Jeronima“ in „Društva hrvaških književnikov“, ter pozdravlja vse goste, ki so došli na proslavo Marulićevo.

Prvi je predaval dr. Ljubomir Babić pl. Gjalski. Štiristoletnica hrvaške umetne književnosti je najboljši odgovor na napade naših protivnikov, ki nas izkušajo slikati kot barbare. Slavo moramo izreči Maruliću, ki je bil prvi, kateri je izražal v materinem jeziku ono kulturo, katere se je bil naučil iz latinskega slovstva. V teh štiristo letih je doživel hrvaški narod žalostno tragedijo. Saj je moral gledati, da se mu je v tem času deca razganjala na vse štiri strani sveta; in iz ostankov tega naroda so oni, ki morajo s svojo krvjo močiti i nemške loge i italijanske poljane i ruske stepe i ogrske puste; in ti morajo še ob istem času doma neprestano braniti svoje ime, obstanek svoje kraljevine in svojega prava proti onim, za katere prelivajo svojo kri v tujini. Vsi hrvaški pesniki so se morali boriti hkrati s peresom in z mečem, do velikega pesnika „Čengić-age“, ki je peval o nesreči krščanske raje in je ob istem času moral ostriti svoje pero, da brani hrvaško kraljevino njenih sovražnikov s političnimi brošurami, da se bori za njen obstanek. Tako se godi tudi danes! Ker je v kljub tem strašnim neprilikam duša hrvaškega naroda še vedno porajala cvetje umetne knjige, je to za nas dokaz, da mora v ideji hrvaškega slovstva, v njenem hrepenenju po lepoti in dobroti biti nekaj vzvišenega in nepremagljivega! Največjega pomena je bilo ilirsko gibanje. Brez njega bi ne imeli leta 1848., bi ne imeli bana-spasitelja, bi ne imeli materinskega jezika in starodavne kraljevine. A to gibanje je rodila v prvi vrsti pesem in lep a knjiga. Danes so Hrvatje v vseh stvareh razdeljeni. Samo ena stvar je, ki jih še edini, in ta je hrvaška umetna književnost! Zato se more hrvaški narod zanašati tudi zdaj samo na svojo književnost. Kakor so Poljaki v vseh rečeh razdeljeni, a družijo jih samo skupna književnost, tako je tudi za Hrvate edina rešitev le v tem, da negujejo skupno književnost. Tudi z gospodarskega stališča je to rešilna misel. Dokler med svojim narodom vzbujamo ljubezen do materinskega jezika in svoje književnosti, ne bo mogel tujec tako hitro vzeti kruha izpred ust našemu ljudstvu in se polastiti njegove rodne zemlje. Hrvški narod nima velikih sredstev, trgovine in velike obrti, s katerima bi se mogel postaviti proti drugim narodom. A zato se naj oklene svoje književnosti, da si ž njo ohrani narodno življenje!

Kaka bodi književnost? Pred vsem morajo naši književniki paziti na veliko vzgojevalno nalogo slovstva v narodnem življenju. Zato mora biti književnost nositeljica vseh onih idealov, želja in nād, ka-

tere ima ljudska duša. I radost narodna i njena tuga naj najde svoj izraz v tej književnosti. I lepota narodne duše i lepota rodne grude naj najde med književniki svoje glasnike, in ljudska žalost naj najde v književnosti svojo tešiteljico, in kar mora narod proganjati s svojo kletvijo, to naj med književniki najde svojega proglasitelja! Taka bodi zveza narodnega življenja z narodno književnostjo! Ta zveza bodi organična, neposredna! Le tako more tudi znanost in umetnost priti do svojega najvišjega razvoja. Zato — pravi Gjalski — more le ona umetnost prospeti, katera se drži istine. A kdaj le more biti umetnik istinit? Samo tedaj, če njegova duša izraža to, kar je res prišlo v njegovo dušo, in to je zopet ono, kar ga obdaja, kar mu izpolnjuje življenje — njegov dom, njegovo delo! A ne smemo trditi, da bi morala književnost služiti izključno samo našim narodnim težnjam in potrebam. Književnost ne sme nikdar pozabiti svojega visokega poklica v službi večne lepote, resnice in dobrote. Zato je škodljivo, če se hodi vedno le po stezah, ki so jih utrli predniki. Zgodovina slikarstva nam podaja o tem poučen zgled. Bizantinska šola je proglasila, da se Sin božji in Mati božja ne smeta drugače slikati, kakor samo tako, kakor je določeno po starih tradicijah. In na tem je propadla bizantinska književnost. V Italiji so pa rimski papeži dali umetnosti potrebno svobodo. In zato se je oživila umetnost, in nastala je velika doba preporoda, ki je rodila Michelangela in Raffaela ter položila temelj novemu umetnostnemu razvoju. Zato se tudi od hrvaškega književnika in umetnika ne sme zahtevati, da bi se omejeval le na narodne motive, ampak bodi mu pot odprta do velikih idealov vseh skupnega človeštva. Dvojna ljubav mora navdajati našega književnika: Ljubav k velikim idealom večne lepote, in ljubav k narodnim idealom!

Spletski župan Milić je našteval dolgo vrsto odličnih spletskih znanstvenikov in pesnikov, ki so dosegli svetovno slavo. Prva „Lirska akademija“ se je osnovala v Spletu. Splet in Dubrovnik sta imela prva svoje velike književnike, in njiju dedščino je nastopil Zagreb. Starodavnemu Spletu so kulturne razmere ustvarile drugačen položaj, in zato išče zdaj veljave na drugem polju: Razširiti hoče svojo veliko trgovino, da ohrani adriatsko morje slovanskemu rodu. Msgr. Bulić je predaval jako obširno o kulturnih, političnih in književnih razmerah ob času spletskega rojaka Marulića. Benetke so hotele razširiti svojo vladavino nad Dalmacijo, in Turki so ropali od juga in vzhoda, da bi zatrli slovanski živelj. Književne razmere so bile jako žalostne. „Inter arma silent Musae“ — kadar je treba vihteti meč, ni mogoče pisati! Zato je takrat bilo silno težko literarno delovati. Marulić je stal na razvalinah velike Dioklecianove palače, jokal je nad razvalinami starodavnega Soluna in vzkliknil: „Fuius Troes, fuit

Ilium —!“ Kakor nekdanji Trojanci nad trojanskimi razvalinami, je mislil, da je konec spletski in solunski slavi — in vendar je on na teh razvalinah položil temelj novemu slovstvu! Splet ne zavida Zagrebu, ako on nadaljuje njegovo kulturno delovanje.

G. Fijan je predaval jako fino oddelek iz Marulićeve „Judite“. Z natančnim izgovarjanjem je pokazal vse posebnosti njene dialektične, metrične in prozodične vsebine.

▣ Akademik dr. Stp. Milčetić je obširno predaval o Maruliću z zgodovinskega in jezikoslovnega stališča. Ta temeljita razprava izide kmalu v tisku.

K sklepu je zbor „Kolo“ krasno zapel Marulićevo himno na čast Devici Mariji, ki jo je uglasbil g. K u k l a. S tem je bilo končano slavnostno zborovanje.

Popoldne se je pa peljala dolga vrsta voz na p o k o p a l i š č e, da tam počasti spomin onih mož, ki so probujali narod in nam kazali pot prosvete in književnega napredka. Na grobu preporoditeljev je slavil dr. Andrić njihova velika dela, dr. Miler je pa govoril besede gorke ljubezni Avg. Šenou. „Kolo“ je pevalo domoljubne pesmi in žalostinke.

Dr. Marković je zložil za ta večer romantičen igrokaz v proslavo Marulićevo. Vse muze nastopajo in ga slavé, zastopniki vseh hrvaških pokrajin in stanov prihajajo in mu čestitajo, k sklepu se pa vse razvije v prekrasno čarobno živo podobo. Pri zabavnem večeru je v imenu našega lista zahvalil dr. Lampe slavnostnega govornika dr. Gjalskega, da je naglašal vzgojevalni namen književnosti in naglašal prava načela narodnega slovstva, g. Anton Medved pa je priporočal vzajemnost med občinstvom in med književniki.

Zadnji predpoldan je bil namenjen obisku raznih umetniških in znanstvenih zbirk zagrebških. Strossmayerjevo galerijo slik je prijazno razkazoval Slovencem znani slikar g. Nikola Mašić.

S proslavo štiristoletnice je združilo „Društvo hrvatskih književnika“ zborovanje z jako poučnimi predavanji. Milan Grlović je razlagal, kako je potrebno, da se ustanovi pomožna hranilna in posojilna zadruga in pokojninski zavod v „Društvu hrvatskih književnika“. Jako praktično je razlagal dr. Milivoj Dežman neugodne razmere hrvaških pisateljev gledé na tiskovni zakon. Pravice avtorja morajo se bolj varovati, in on mora imeti tudi pravico, da pregleda prevode svojih del v tuje jezike in nadzira glediške predstave svojih igrokazov. Posebno pa je treba, da se odpravijo zakoni, ki zadržujejo izdavanje in razširjanje književnih del. V jako zanimivem poročilu, iz katerega podajemo na drugem mestu nekaj odlomkov, je dr. Velimir Deželić, urednik „Prosvjete“, priporočal, naj se uvedejo javna poučna predavanja in tečaji za analfabete, da se dvigne ljudska omika. Jos. Kirin pa je priporočal, naj se ustanové povsod ljudske knjižnice z dobrim, vzgajajočim in blažilnim berilom.

Opoldne se je zbralo na tisoče ljudstva po Ilici in v Mesnički ulici, kjer so odkrili spominsko ploščo Šenou. Dr. Stjepan pl. Milčetić je v slavnostnem govoru popisal zasluge tega pisatelja za razne stroke hrvaškega slovstva.

Vsa slavnost se je končala z banketom. Tu je Slovincem nazdravil pl. Kukuljević, ki je slavil krasne slovenske kraje pod Triglavom in vrle pesnike, ki so se rodili v njih. Odgovoril je v imenu

Slovencev Fr. S. Finžgar kot rojak Prešernov, rojen pod Triglavom, ter pozdravljal posebno to misel, da se naj odslej tudi med Hrvati obrne vsa pozornost na to, da se izobrazi in dvigne preprosto neuko ljudstvo.

Bila je lepa in poučna proslava. Bog daj, da hrvaška književnost vedno bolj procvita in se razvija v službi večne resnice, dobrote in lepote! — V tem znamenju hočemo sodelovati tudi Slovenci!

To in ono.

Naše slike. S posebnim veseljem priobčujemo na str. 711. sliko vrlega sotrudnika našemu listu, prof. dr. Karola Glaserja. Naši čitatelji so gotovo že tudi želeli spoznati po licu moža, ki nam je z velikim trudom in kremenito vztrajnostjo dovršil ne povsè popolno — saj je to skoraj nemogoče — a vendarle monumentalno delo „Zgodovine slovenskega slovstva“. — Dr. Karol Glaser se je porodil l. 1845. v Hočah blizu Maribora. Že kot dijak-šestošolec se je odločil po dovršenih študijah klasične in slovanske filologije posvetiti se orientalistiki. L. 1883. je napravil doktorski izpit in jel pisateljvati na omenjenem polju. Kot profesor je služboval v Ptuj, Kranju, Weidenau-u in od l. 1880. dalje v Trstu. Sedaj biva v pokoju v Gradcu in na svojem domu. Dr. Glaser je izredno veliko spisal. Njegovi članki — izvečine literarne študije iz raznih slovstev — se nahajajo v podlistkih naših treh dnevnikov, v „Kresu“, v „Zori“, v „Letopisih Slov. Matice“, v „Dom in Svetu“ itd. No neizbrisno je začrtal svoje ime v naše slovstvo baš s svojo „Zgodovino slov. slovstva“, katero je začel pisati l. 1887. kot profesor v Trstu. Naj nam Bog še dolgo ohrani zaslužnega in tako marljivega moža! — Ruski koledniki na str. 733. so skoraj bolj podobni našim ponekodnjim slavilcem „zelenega Jurja“. Tako čudno so opravljeni! No seveda: zebe jih, zebe vse drugače kakor naše otročajo, ki tudi še hodijo semtertam o božiču, o novem letu in o sv. Treh kraljih od hiše do hiše, prepevaajoč lepe božičnice. — Petrolejski vrelec gorí (stran 749). To vam je silovit požar! Navstane pa semtertamt ob Kaspiškem jezeru, kjer se nahajajo blizu mesta Baku tako velikanski studenci kamenenega olja (nafta), da je od ondot preskrbljeno s petrolejem celo rusko cesarstvo, in tudi še v druge države ga izvažajo. Gasiti takov ogenj je brezuspešno delo. To gorí toliko časa, dokler ni vsa s kamenenim oljem napojena zemlja kroginkrog sežgana. Škode pri takih požarih so ogromne — na milijone. — Monštranca na str. 772. je delo domače umetnosti. Naredil jo je g. Kregar, pasar v Ljubljani, za novo župnijsko cerkev v Šmartnem pri Litiji.

Primerno krasni gotski cerkvi je tudi monštranca izdelana v gotskem slogu. Visoka je 76 cm in je vsa čisto srebrna. Lunula je obložena s pravimi dragimi kamenčki. Na stojalu so vdlane štiri slike iz emaila.

Za slovensko vseučilišče v Ljubljani se je vnelo živahno gibanje. Že pred petdesetimi leti so priznavali splošno, da je slovensko vseučilišče potrebno in da imajo Slovenci pravico do njega. A v brezobzirnih narodnostnih bojih, v katerih zmaguje močnejši in ne pripušča slabjšemu, da bi si opomogel, v teh krutih borbah za narodni obstanek so potisnili to kulturno vprašanje v ozadje, da se je že skoro pozabilo. Ko so pa začeli Italijani z vso silo zahtevati italijansko vseučilišče v Trstu, in so s hrupnimi nastopi po raznih vseučiliščih opozarjali svet na to svojo zahtevo, so se zbudili tudi Slovenci in zahtevajo od države, da jim ustanovi vseučilišče v Ljubljani. Deželni zbor, slovenski državni poslanci in mnogo občin je že odločno izreklo to zahtevo. Slovensko vseučiliško dijaštvo in vsi sloji slovenskega naroda pa na mnogoštevilnih shodih in v raznih izjavah zahtevajo, da se ugotovi tej želji slovenskega naroda. Tudi mi se pridružujemo tej zahtevi, ki je za nas velike kulturne važnosti. —

„Matica Hrvatska“ je imela l. 1900. 11.100 družtenikov, za 77 več, kakor prejšnje leto. Rednih dohodkov je imela 88.373 K 16 h. Skupna temeljna glavnica „Matičina“ — brez hiše in brez posestva v Podsusedu — znaša zdaj 137.278 K 56 h. Letos o božiču izdá „Mat. Hrvatska“ devet knjig. Marljivemu tajniku g. Iv. Kostrenčiču se je dovolila pokojnina 1600 K za velike zasluge, ki jih ima za prosepch „Matice“.

Več prosvete! Dr. Velimir Deželić je ob proslavi štiristoletnice hrvaške umetne književnosti predaval v „Društvu hrvatskih knjižnika“ jako poučno o vprašanju, kako bi se povzdignila prosveta preprostega naroda. Vzporedil je najprej statistično število analfabetov v raznih deželah. Še l. 1880. je bilo analfabetov v Hrvaški in Slavoniji 70% prebivalstva, v Dalmaciji pa celo 80%. Od tega časa